CARMEN FENECHIU

CONTRIBUȚII LA SINTAXA PARTICIPIULUI ÎN *DE CONIURATIONE CATILINAE*

Ne propunem să examinăm funcțiile sintactice ale participiului prezent şi perfect (atât prin componenta nominală, cât şi prin cea verbală) ca mod relațional[1] – în construcție relativă şi absolută –, folosind materialul faptic din monografia lui Sallustius.

Se cuvine specificată neincluderea în cercetare a participiului viitor activ şi pasiv, datorită statutului specific (preponderența componentei adjectivale şi concurența dintre gerundiv şi gerunziu în construcție).

În vederea unei analize cât mai riguroase, s-a optat pentru clasificarea participiilor în: a) monofuncționale şi b) bifuncționale, în dependență de numărul termenilor regenți şi al funcțiilor asumate de participiu[2].

Funcții sintactice:

1. Funcții necircumstanțiale pot fi realizate cu statut de unicitate doar de participiile coniuncte monofuncționale ce actualizează ca marcă a subordonării numai componenta nominală (prin acord: caz_2, gen_2, $număr_2$), elementele componentei verbale păstrându-se, în subsidiar, în pondere diferită.

1.1. Dintre funcțiile acestui tip de participiu, cea atributivă este relativ frecvent atestată, atât în ipostaza determinativă, cât şi în cea explicativă, după gradul de dependență față de termenul regent.

1.1.1. În funcția atributivă determinativă extensia componentei verbale, care nu constituie marcă a subordonării, poate să difere ca dimensiune. De exemplu, în *Cat.*[3] 11,6: *ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas* ***pictas****, vasa* ***caelata*** *mirari, ea privatim et publice rapere*, ponderea foarte redusă a componentei verbale a participiilor le apropie de adjective, care indică o notă nelimitată în timp.

---

[1] D. D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj, 1997, p. 170.

[2] Frieda Edelstein, *Curs de sintaxă latină*, audiat între anii 1996 şi 1998 la Facultatea de Litere din Cluj.

[3] *Cat. – De coniuratione Catilinae*; alte abrevieri folosite în articol: (C) CZ – (circumstanțial/ă) cauzal/ă; (C) CV – (circumstanțial/ă) concesiv/ă; (C) CDȚ – (circumstanțial/ă) condițional/ă; (C) M – (circumstanțial/ă) modal-comparativ/ă; (C) T – (circumstanțial/ă) temporală; EPS – element predicativ suplimentar; Rs – relație de subordonare; RT – raport temporal; Tr – termen regent; Ts – termen subordonat.

DACOROMANIA, serie nouă, V–VI, 2000–2001, Cluj-Napoca, p. 151–160

Statutul acestor participii se încadrează în situațiile semnalate de Leumann, Hofmann, Szantyr[4], în care participiul fiind folosit singur, nedeterminat de un adverb sau alt determinant, se adjectivează foarte uşor: *aqua **fervens***. Totuşi, în *Cat.* 18, 2, *P. Autronius et P. Sulla, **designati** consules, legibus ambitus interrogati poenas dederant*, deşi fără determinante, participiul *designati* nu este adjectivat datorită importanței raportului temporal pe care îl exprimă. Cei doi nu sunt desemnați consuli pe o perioadă nedeterminată, ci sensul este de „consuli care fuseseră aleşi pentru anul următor", componenta verbală (categoria aspectului şi a timpului) fiind actualizată prin realitatea istorică exprimată.

Prezența în subsidiar a componentei verbale, atât sub raportul categoriilor gramaticale aferente, cât şi prin prezența unor determinante specifice verbului (complemente), conferă o complexitate sporită, ca la *Cat.* 14, 3: *praeterea omnes undique parricidae, sacrilegi, **convicti** iudiciis aut pro factis iudicium **timentes** [...], ei Catilinae proxumi familiaresque erant.*

Cele două participii îndeplinesc aceeaşi funcție atributivă, se găsesc la acelaşi caz, gen, număr; la nivelul mărcilor componentei nominale similitudinea apare totală; deosebirile survin însă la nivelul componentei verbale prin categoriile: aspect (perfectum/infectum), timp (perfect/prezent), felul acțiunii (terminativ/ durativ), diateză (pasivă/activă), care le poziționează în raport de anterioritate, respectiv de simultaneitate față de starea de fapt exprimată de termenul regent. Componenta verbală îşi măreşte ponderea în mod diferențiat, prin determinantele participiilor: *convicti* prin *iudiciis* şi, mai intens, *timentes* prin complementul direct *iudicium*. Predominantă rămâne, totuşi, datorită Tr-ului substantiv, conținutului funcțional şi mărcilor Rs, componenta nominală.

Aceasta se menține şi în situațiile în care componenta verbală este accentuată printr-un adverb de timp, evidențiind raportarea participiului la verbul cu rol de predicat: *Cat.* 36, 1: *sed ipse paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro Arretino, dum vicinitatem **antea sollicitam** armis exornat, […] ad Manlium contendit.*

Antea subliniază raportul temporal de anterioritate față de *exornat*, evident oricum prin aspectul şi forma temporală a participiului.

1.1.2. Participiul coniunct cu funcție atributivă explicativă are, spre deosebire de cel determinativ, caracter parantetic, indiciu fiind plasarea sa şi a determinantelor sale între virgule. Legătura Tr – Ts este destul de slabă, participiile fiind aproape de situația unor apoziții explicative cu caracter facultativ şi, ca atare, omisibile fără alterări semnificative la nivelul comunicării.

Cat. 5, 1: *Lucius Catilina, nobili genere **natus**, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque*.

1.1.3. Este atestată în *De coniuratione Catilinae* şi folosirea participiului coniunct – atribut determinativ al unui Tr substantiv concret – consemnată de

[4] *Leumann – Hofmann – Szantyr*, *Lateinische Grammatik*, München, 1965, p. 387.

Ernout – Thomas[5] sub denumirea generică de „participe équivalent à un substantif verbal”, structură folosită, în cadrul procedeului *concretum pro abstracto*, pentru substituirea unui substantiv în *-io*.

Cat. 18, 8: *quod ni Catilina maturasset pro curia signum sociis dare, eo die post* ***conditam*** *urbem Romam pessumum facinus patratum foret*.

1.2. Un număr aproape egal de ocurențe documentează funcția de element predicativ suplimentar. Şi în aceste situații se manifestă subiacent elemente specifice componentei verbale: subiectul, respectiv complementul direct (al verbului la mod personal) la care se referă participiul (prin acord), este totodată subiectul acțiunii indicate prin participiu.

Cat. 1, 1: *omnis homines [...] summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant veluti pecora, quae natura prona atque ventri* ***oboedientia*** *finxit*.

Participiul, în coordonare copulativă cu adjectivul *prona*, are, ca şi acesta, caracter linear neîncheiat (infectum) şi se acordă cu complementul direct (*in praesentia verbi: finxit*), realizând aceeaşi funcție (EPS) dar, spre deosebire de acesta, menținând regimul verbului *oboedire*.

Situațiile în care participiul apare în prezența unui verb *dicendi* sau *iudicandi* (*Cat.* 22, 3; *Cat.* 30, 1) nu sunt cu totul concludente, participiul perfect pasiv la cazul acuzativ putând fi interpretat şi drept infinitiv perfect pasiv fără *esse* (exprimat), deci o construcție infinitivală (acuzativ cu infinitiv).

Interferențele funcției de EPS cu alte funcții au caracter disjunctiv[6] (*aut ... aut*), ceea ce impune obligația optării pentru una dintre funcții, ele neputând fi îndeplinite concomitent, ca în cazul participiilor funcțiilor circumstanțiale (vezi **2.1.4**). Sub raportul funcției circumstanțiale, participiile coniuncte care prezintă acest tip de interferență au fie statut sintactic monofuncțional, fie bifuncțional (vezi **2**): a_1) EPS sau complement circumstanțial de mod (manieră): *Cat.* 46, 5; a_2) a_3) EPS sau atribut + complement circumstanțial de cauză : *Cat.* 52, 13.

2. Funcții circumstanțiale sunt asumate de participii în situații în care ponderea componentei verbale este egală sau predominantă față de cea nominală. În baza ordinii ascendente a importanței componentei verbale se pot distinge următoarele tipuri de participii: a) participii coniuncte bifuncționale (întrețin două relații de subordonare față de doi termeni regenți diferiți; marca prin care se realizează una dintre relații, cea având ca Tr un substantiv sau un substitut al acestuia, este acordul, funcția îndeplinită fiind cea de atribut; cea de-a doua marcă, având ca Tr un verb, mai adesea, la mod personal, este participiul funcționând ca mod relațional pentru funcția circumstanțială, b) participii coniuncte monofuncționale (se actualizează numai componenta verbală, cea nominală păstrându-se numai formal, fără ca prin acord să se realizeze vreo funcție, b') participii coniuncte speciale, ce se apropie ca structură de construcția absolută, c) participii monofuncționale în construcție absolută (componenta verbală

[5] A. Ernout – F. Thomas, *Syntaxe latine*, Paris, 1997, p. 280.

[6] Frieda Edelstein, *op. cit.*

dominantă, puternic relevată de existența unui subiect propriu al participiului, care nu îndeplineşte nici un rol în propoziția regentă).

Această ierarhizare va fi aplicată în prezentarea materialului faptic cercetat, deoarece, în explicitarea funcțiilor, exemplele vor fi prezentate (în măsura posibilităților oferite de textul sallustian) în ordinea crescătoare a ponderii componentei verbale.

În majoritatea covârşitoare a ocurențelor, construcțiile participiale prezintă o structură sintetică, ablativul absolut fiind, după cum se ştie, mai complex şi mai detaşat de restul enunțului. Participiul funcționează ca mod relațional, constituindu-se în marcă a subordonării. Există, totuşi, atestate două situații (şi anume: funcția concesiv-condițională şi cea comparativ-condițională) în care structura participiului coniunct monofuncțional devine mixtă, cunoscând o expansiune datorită folosirii conjuncțiilor (conjuncție specifică funcției + participiul ca mod relațional).

În cercetarea gradului de dependență față de termenul regent verb, clasificarea statutului sintactic al participiilor, mai sus prezentată, îşi dovedeşte pe deplin operativitatea: legătura cu verbul Tr devine mai strânsă pe măsură ce se impune componenta verbală. Rezultă evident că, în cazul participiului coniunct bifuncțional, această dependență este slăbită prin realizarea simultană a unei relații de subordonare şi față de un Tr substantiv.

2.1. Analiza funcției circumstanțiale temporale se va baza pe aplicarea a patru criterii ce vor permite decelarea asemănărilor şi deosebirilor ce există între diferitele tipuri de participii.

2.1.1. Raportul temporal în care se situează participiul față de verbul său regent ne este indicat de aspectul şi forma sa temporală, lucrarea sallustiană atestând numai două tipuri de RT:

a) Simultaneitatea e realizată de Sallustius mai ales prin construcții relative atât bifuncționale, cât şi monofuncționale cu formă participială de prezent activ, dar şi de perfect, mai ales la verbele deponente şi semideponente.

Cat. 19, 3: *sed is Piso in provincia ab equitibus Hispanis [...] iter* ***faciens*** *occisus est.*

Cat. 45, 4: *Volturcius primo* **cohortatus** *ceteros gladio se a multitudine defendit; deinde [...]sese praetoribus dedit; cf. şi Cat. 49, 4.*

În construcție absolută, raportul temporal de simultaneitate este destul de rar, el fiind atestat mai ales prin construcții absolute nominale: *Cat.* 18, 2: ***L. Tullo*** *et* ***M. Lepido consulibus***, *P. Autronius et P. Sulla, designati consules, legibus ambitus interrogati, poenas dederant*.

În situațiile în care participiul prezent este coordonat copulativ cu un participiu perfect, acesta din urmă corespunde mai adesea unui indicativ perfect logic, rezultatele acțiunii fiind actualizate şi relevate în cazul participiului şi prin componenta adjectivală, care conferă linearitate şi caracter de notă, ce ajunge

concomitentă cu dimensiunea participiului prezent: *Cat.* 28, 1: *igitur* ***perterritis ac dubitantibus ceteris*** *C. Cornelius [...] et cum eo L. Vagunteius constituere [...]*.

b) Anterioritatea apare realizată atât prin participiu perfect, cât şi prin participiu prezent coniunct: *Cat.* 32, 1: *ibi multa secum* ***volvens*** *[...], nocte intempesta cum paucis in Manliana castra profectus est*.

În cazul participiului prezent, determinarea devine mai explicită, anterioritatea fiind relevată prin complemente circumstanţiale de loc diferite pentru cele două acţiuni: *ibi* (*volvens*), respectiv *in castra (profectus est)*.

Cat. 36, 1: *sed ipse paucos dies* ***commoratus*** *apud C. Flaminium in agro Aretino [...] cum fascibus atque aliis imperi insignibus in castra ad Manlium contendit.*

Cat. 59, 1: *haec ubi dixit, paulum* ***commoratus*** *signa canere iubet*.

Spre deosebire de simultaneitate, raportul temporal de anterioritate este reprezentat cu precădere de construcţiile absolute:

Cat. 7, 3: *sed civitas incredibile memoratu est* ***adepta libertate*** *quantum brevi creverit.*

Cat. 41, 3: **haec illis volventibus**, *tandem vicit fortuna reipublicae*.

Intervalul ce se interpune între acţiunea denumită de participiu şi cea exprimată prin verbul regent este fie deductibil din context, fie explicitat prin determinante – ale participiului ori verbului regent – exprimate prin substantiv + atribut sau adverb (în exemplele citate: *paucos dies, paulum, brevi, tandem*). Desfăşurarea participiului *volventibus* este încheiată prin intervenţia verbului *vicit*, al cărui determinant *tandem* relevă situarea în raport de anterioritate a unui participiu la formă de prezent, formă ce serveşte pentru a indica linearitatea.

2.1.2. În privinţa felului acţiunii se constată numai ocurenţa unor verbe cu caracter durativ sau determinativ.

2.1.3. Poziţia pe coordonata temporală indică numai amplasamentul, cu sau fără linearitate.

2.1.4. Interferenţele cu alte funcţii prezintă numai caracter cumulativ (*et ... et*), mai multe funcţii circumstanţiale putând fi asumate simultan; echilibrul nu este însă perfect, prevalând una dintre funcţii.

a) Situaţii în care funcţia prevalentă este cea temporală:

a_1) CT / CCZ: *Cat.* 57, 5: *sed Catilina [...], optumum factu* ***ratus*** *in tali re fortunam temptare, statuit [...]*.

a_2) CT / CM: *Cat*. 21, 4: *[...] suorum unumquemque* ***nominans*** *laudare*.

a_3) CT / CCV: *Cat.* 43, 3: *[...] seque, si pauci adiuvarent,* ***languentibus aliis****, impetum in curiam facturum (*opoziţia: *pauci adiuvarent, alii languentes).*

a_4) CT / CCDŢ, situaţie atestată doar în cadrul unei triple interferenţe (CT / CCDŢ / CCV): *Cat.* 9, 5: *[...]* ***accepta iniuria*** *ignoscere quam persequi mallebant*.

b) Situaţii în care este prevalentă cealaltă funcţie circumstanţială: b_1) CCZ / CT: *Cat.* 46,2 (vezi **2.2.3.1.a_1**); b_2) CM / CT (vezi **2.4.3.a.a_1**)

2.2. În studierea participialelor îndeplinind funcție circumstanțială cauzală se vor aplica mai multe criterii.

2.2.1. Ocurențele atestă trei tipuri de raport temporal ce se pot stabili între participiu şi verbul său regent:

a) Simultaneitate: în *Cat.* 1, 7, *ita utrumque per se* ***indigens****, alterum alterius auxilio eget,* simultaneitatea este totală, acțiunea termenului subordonat (*indigens*) suprapunându-se perfect peste cea a regentului (*eget*), ambii forme din tema *infectum*.

Se întâlnesc în cazul unei fraze concentrări de participii cu rol cauzal, dispuse simetric în alternanță (participiu coniunct monofuncțional – ablativ absolut, ablativ absolut – participiu coniunct monofuncțional): *Cat.*46, 2: *nam laetabatur,* ***intellegens coniuratione patefacta*** *civitatem periculis ereptam esse; porro autem anxius erat,* ***dubitans*** *in maxumo scelere* ***tantis civibus deprehensis****, quid facto opus esset.*

b) Anterioritatea este reprezentată de majoritatea atestărilor.

Cat. 1, 7: *nam ceteri metu* ***perculsi****, a periculis aberant;* cf. şi *Cat.* 31, 6.

Cat. 18, 6*:* ***ea re cognita****, rursus in nonas Februarias consilium caedis transtulerant.*

c) Cel de-al treilea raport temporal, cel de posterioritate, este atestat o singură dată şi poate fi identificat mai degrabă logic decât gramatical: *Cat.* 28, 3: *ita illi ianua* ***prohibiti*** *tantum facinus frustra susceperunt.*

Forma de perfect a participiului are rolul de a releva aspectul încheiat al acțiunii terminative. Cele două acțiuni, în succesiune imediată, ajung la concomitență prin caracterul de perfect logic al formei *susceperunt*, caracter confirmat şi prin determinantul *frustra*; zădărnicia asumării „faptei” persistă şi în timpul acțiunii indicate prin *prohibiti*; de fapt, îşi găseşte motivare tocmai prin aceasta. Se mai adaugă şi rolul atributiv, subsidiar al participiului.

2.2.2. Felul acțiunii exprimate prin construcții participiale este durativ sau terminativ[7].

Cat. 16, 4: *eis amicis sociisque* ***confisus*** *Catilina, simul quod aes alienum per omnis terras ingens erat, et quod plerique Sullani milites, largius suo* ***usi*** *[...] civile bellum exoptabant, oprimundae reipublicae consilium cepit*.

Se poate observa că, deşi ambele sunt participii perfecte ale unor verbe deponente, primul participiu are caracter durativ, cel de-al doilea fiind terminativ.

O b s e r v a ț i e: Participiile pot primi incidental valoare iterativă (iterație la intervale neregulate), dacă însuşi termenul regent verbal este folosit iterativ: *Cat.* 33, 2: *saepe maiores vostrum,* ***miseriti*** *plebis Romanae, decretis suis inopiae eius opitulati sunt*.

2.2.3. Interferențe cu alte funcții:

2.2.3.1. Interferențe cu caracter disjunctiv sunt atestate numai de construcțiile participiale relative: CCZ / EPS.

[7] Leumann – Hofmann – Szantyr, *op. cit*., p. 391 sq.

În *Cat*. 52, 13 *„bene et composite C. Caesar [...] disseruit, credo, falsa* ***existumans*** *quae de inferis memorantur”,* alegerea uneia dintre funcții, CCZ sau EPS, depinde de cuvântul la care îl raportăm pe *existumans*. Dacă îl raportăm numai ca mod relațional la *disseruit*, participiul îndeplinește funcție cauzală; dacă îl raportăm, însă, în baza componentei adjectivale (acord), la *C. Caesar* în prezența verbului *disseruit*, el are rol de EPS.

2.2.3.2. Interferențe cu caracter cumulativ

a) Situații în care funcția prevalentă este cea cauzală:

a_1) CCZ / CT: *Cat*. 46, 2 (vezi **2.2.1.a**); cf. și *Cat.* 57, 5, *Cat.* 59, 1.

a_2) CCZ / CM: *Cat.* 51, 39: *sed eodem illo tempore, Graeciae morem* ***imitati****, verberibus animadvortebant in civis*.

b) Situații în care este prioritară cealaltă funcție interferentă:

b_1) CT / CCZ: *Cat.* 57,5 (vezi **2.1.4.a_1**);

b_2) CM / CCZ: *Cat.* 19, 1 (vezi **2.4.3.2.a_2**).

2.2.4. Gradul de obiectivitate al cauzei se poate distinge doar folosind contextul.

2.2.4.1. Cauză obiectivă

a) Cauză efectivă: *Cat*. 1, 7 (vezi **2.2.1.a.**); cf. și *Cat.* 46, 4.

b) Motivație (numai la participiala relativă): *Cat*. 44, 2: *ceteri nihil* ***suspicantes*** *dant.*

2.2.4.2. Cauză subiectivă

a) Motivare, ca în *Cat*. 48, 5: *sed ubi Tarquinius Crassum nominavit [...] alii rem incredibilem* ***rati****, pars, tametsi verum existumabant, [...] conclamant indicem falsum esse.;* cf. și *Cat.* 46, 2 (vezi **2.2.1.a**).

b) Explicație sau pretext (identificată numai la construcțiile participiale relative), ca în *Cat.* 3, 4: *quae tametsi animus aspernabatur, insolens malarum artium, tamen inter tanta vitia imbecilla aetas ambitione* ***corrupta*** *tenebatur*.

2.2.5. În ceea ce privește poziția locutorului față de conținutul cauzal, prezintă atestări numai pentru cauza admisă, nu și pentru cea respinsă.

2.3. În analiza funcției circumstanțiale concesive, un rol definitoriu, pe lângă raportul temporal și interferența cu alte valori sintactice, revine gradului de complexitate a relației sintactice.

2.3.1. Raportul temporal ce se stabilește între participiul cu rol concesiv și verbul său regent este de anterioritate, chiar și în structuri cu forma de prezent, acesta indicând doar linearitatea procesului.

2.3.2. Gradul de complexitate a relației sintactice:

a) Concesivele fără dublant condițional exemplifică, atât în cazul construcțiilor absolute, cât și în cazul celor relative, numai opoziții față de care poziția locutorului este constatativă, materialul neoferind atestări pentru concesii care să-l implice efectiv.

Cat. 51, 42: *profecto virtus atque sapientia maior in illis fuit, qui ex parvis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis qui ea bene* ***parta*** *vix retinemus*.

Opoziția este realizată lexical prin cele două adverbe *bene* şi *vix*, îndeplinind funcția de complemente circumstanțiale modale calificative, primul pe lângă participiul coniunct bifuncțional *parta*, cel de-al doilea pe lângă Tr verbal *retinemus*. Componenta verbală a participiului este intensificată şi prin referirea sa evidentă la pronumele demonstrativ *ea* ca subiect.

O situație specială este atestată prin *Cat.* 6, 2: *hi omnes* ***alii*** *alio more* ***viventes*** *incredibile memoratu est quam facile coaluerint*, deoarece în acest caz participiul coniunct monofuncțional se apropie ca structură de construcția absolută, subiectul participiului (*alii*) îndeplinind doar un rol apozițional (aproape parantetic) pe lângă subiectul *hi* al verbului regent; construcția devine, în consecință, aproape autonomă, „dezlegată".

Interesant de remarcat este faptul că ablativele absolute îndeplinind funcție concesivă sunt toate nominale: *Cat.* 11, 4: *sed postquam L. Sulla, armis recepta re publica,* ***bonis initiis*** *malos eventus habuit, rapere omnes [...];* cf. şi *Cat.* 20, 12, *Cat.* 49,2.

Opoziția la nivel lexical se stabileşte simetric între cele două adjective calificative antonime: *bonis* şi *malos*, iar în subsidiar prin *initiis* şi *eventus*.

b) Funcția concesivă cu dublant condițional este atestată printr-o singură ocurență, mai exact printr-un participiu coniunct nominal. În acest caz, după cum am mai precizat, participiul este monofuncțional, componenta verbală fiind activată la maxim prin prezența conjuncției *etiam(si).*

Cat. 14, 4: *quos si quis* ***etiam*** *a culpa* ***vacuus*** *in amicitiam eius inciderat, [tamen] cotidiano usu atque illecebris facile par similisque ceteris efficiebatur*.

Datorită absenței verbului, adjectivul nume predicativ al acestui tip de construcție ajunge să fie considerat adesea un simplu atribut adjectival; totuşi, în situații precum cea din *Cat.* 14, 4, interpretarea adjectivului ca fiind în poziție predicativă este asigurată de prezența dezambiguizantă a conjuncției *etiam*. Ca element de confirmare suplimentar serveşte, de asemenea, posibilitatea introducerii corelativului *tamen*.

2.3.3. Interferențele cu alte funcții plasează funcția concesivă în plan secundar şi, ca atare, ele au fost semnalate la funcțiile prevalente (CT / CCV: *Cat.* 43, 3 – vezi **2.1.4.a$_3$**).

2.4. Raportul temporal al participiilor îndeplinind funcție circumstanțială modal-comparativă este fie de simultaneitate, fie de anterioritate imediată.

2.4.1. Gradul de complexitate a conținutului sintactic depinde şi în aceste cazuri de existența unui dublant al funcției de bază.

a) Fără dublant condițional

a$_1$) Funcția circumstanțială modală poate indica maniera, ca în *Cat.* 23, 4: *at Fulvia [...] tale periculum reipublicae haud* ***occultum*** *habuit, sed* ***sublato auctore*** *de coniuratione Catilinae [...] compluribus narravit.*

Şi această ocurenţă exemplifică propensiunea lui Sallustius spre întrebuinţarea în cadrul aceleiaşi fraze a două sau mai multe construcţii participiale îndeplinind aceeaşi funcţie, dar care nu sunt coordonate, având Tr diferiţi.

a_2) Funcţia circumstanţială modală indicând circumstanţa însoţitoare este atestată printr-un singur ablativ absolut, ca în *Cat.* 19, 1: *postea Piso citeriorem Hispaniam [...] missus est, **adnitente Crasso**.*

b) Cu dublant condiţional, materialul faptic oferă atestări doar pentru construcţiile participiale relative, în prezenţa unei conjuncţii care funcţionează ca marcă analitică pentru explicitarea rolului sintactic, ca în *Cat.* 11, 3: *avaritia pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupivit; ea, **quasi** venenis malis **imbuta**, corpus animumque virilem effeminat*; cf. şi *Cat.* 40, 2.

2.4.2. Interferenţe cu alte funcţii

2.4.2.1. Interferenţe cu caracter disjunctiv (marea majoritate a participiilor coniuncte): *Cat.* 23, 4 (vezi **2.4.2.a_1**), *Cat.* 46, 5 (vezi **1.2.a_2**).

2.4.2.2. Interferenţe cu caracter cumulativ

a) Situaţii în care este prevalentă funcţia modală:

a_1) CM / CT: *Cat.* 23, 4 (vezi **2.4.2.a_1**);

a_2) CM / CCZ: *Cat.* 19, 1 (vezi **2.4.2.a_2**); cf. şi *Cat.* 33, 2.

b) Situaţii în care prevalează cealaltă funcţie:

b_1) CT / CM: *Cat.* 21, 4 (vezi **2.1.4.a2**); cf. şi *Cat.* 31, 3;

b_2) CCZ / CM: *Cat.* 51, 39 (vezi **2.2.3.2. a_2**).

2.5. În pofida numărului extrem de redus de ocurenţe (3) ale participiului ce atestă funcţia circumstanţială condiţională, am încercat totuşi o determinare a lor pe baza anumitor criterii precis stabilite.

2.5.1. Raportul temporal este de anterioritate imediată.

2.5.2. Din punctul de vedere al raportării la realitate, se constată că ocurenţele se încadrează în sfera nonrealului; participiul coniunct monofuncţional ce reprezintă în *De coniuratione Catilinae* această funcţie are caracter ipotetic, ca în *Cat.* 58, 21: *quod si virtuti vostrae fortuna inviderit, cavete inulti animam amittatis, neu, **capti**, potius sicuti pecora trucidemini quam [...] cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis*.

Faptul că acest unic participiu în construcţie relativă cu rol condiţional apare într-o frază unde mai există şi o propoziţie condiţională potenţială verifică presupunerea că autorul foloseşte construcţia participială cu acelaşi rol pentru variaţie, dar şi pentru evitarea repetării conjuncţiei condiţionale, prezenţa unui al doilea *si* fiind necesară întrucât condiţionalele nu se află în raport de coordonare, având termeni regenţi diferiţi.

Caracterul ireal al celor două ablative absolute cu funcţie condiţională atestate în lucrarea cercetată este confirmat şi de modul şi timpul (conjunctiv imperfect) la care se află predicatul apodozei, ca în *Cat.* 48, 8: *alii Tarquinium a Cicerone inmissum aiebant ne Crassus**, more suo suscepto malorum patrocinio**, rem publicam conturbaret;* cf. şi *Cat.* 48,7.

De remarcat că în fiecare dintre cele trei ocurențe este sesizabilă o nuanță temporală.

2.5.3. Materialul faptic nu atestă decât o triplă interferență (*Cat*. 9, 5), în cadrul căreia funcția condițională deține o pondere mai mică decât cea temporală, fără a fi totuşi în poziție de nuanță (vezi **2.1.4.a**$_4$).

Aplicarea unor criterii, în majoritatea lor identice, dar pe alocuri şi specifice, în analiza funcțiilor sintactice asumate de turnurile participiale a dus la relevarea atât a asemănărilor (structura sintetică, rareori mixtă – prin prezența unei conjuncții subordonatoare alături de participiu, mod relațional), cât şi a deosebirilor ce există între construcțiile relative şi cele absolute (gradul diferit al legăturii cu Tr, existența unui al doilea Tr substantiv în cazul participiului bifuncțional, funcții şi interferențe atestate numai pentru participiul coniunct, funcționarea ablativului absolut ca bloc sintactic).

S-a putut, de asemenea, constata şi demonstra predilecția lui Sallustius pentru folosirea în cadrul aceluiaşi enunț a mijloacelor sintetice alături de cele analitice sau chiar prezența a două tipuri de participiale pentru exprimarea aceluiaşi conținut sintactic. Totuşi, dacă în cel de-al doilea caz alternanța îşi găseşte explicație, probabil, în primul rând prin considerente de ordin stilistic, prezența turnurilor participiale şi a propozițiilor subordonate, îndeplinind acelaşi rol în cadrul aceleiaşi fraze, se explică prin deosebirile inerente celor două modalități sintactice. Astfel, dacă participiile comunică o cantitate mai mare, dar nedeterminată exact de informații (datorită multiplelor interferențe pe care le poate prezenta un participiu, complexitate ce poate fi actualizată sau nu de lector), în schimb, propozițiile subordonate sunt, în majoritatea lor, mai precise şi nuanțate din punct de vedere structural (conectiv + mod la forme temporale ce pot servi ca mărci pentru anumite subspecii şi se pot constitui în mijloace de exprimare la nivel informațional a unor elemente şi detalii ce rămân cel mult latente în cazul structurii sintetice).

Deşi stilul sallustian a fost considerat încă din antichitate ca prezentând următoarele trăsături definitorii: *velocitas*[8] şi *brevitas*[9], caracterizări justificate prin evitarea digresiunilor şi concizia enunțului, totuşi este vădită grija istoricului latin ca discursul să nu devină prea dens sau chiar obscur din cauza concentrării informaționale insuficient determinate. În acest sens, raportul ce se stabileşte între mijloacele analitice şi cele sintetice (număr mai mult decât dublu de propoziții subordonate față de construcțiile participiale echivalente) este edificator pentru interesul acordat de autor clarității şi preciziei comunicării, îmbinarea celor două mijloace sintactice imprimând, în acelaşi timp, un colorit personal stilului sallustian.

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

[8] Quintilian, *Institutio oratoria*, Harvard, 1998, X, 1, 102.
[9] *Ibidem*, IV, 2, 45.